מנורת המאור — זכיות ועברות

יש זכיות שאדם נשכר עליהם אם עשאן יותר מחבירו אם עשאן. ואלו הן. תפלת הצדיק רצויה לפני הב"ה יותר מתפלת הרשע, שנא' (תהלים לג, א) רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה, וכתיב (משלי טו, ח) זבח רשעים תועבת ה' ותפלת ישרים רצונו. ובחור עובד את השם מאהבה ופורש מן העבירות בימי בחרותו יותר מזקן אם היו בו כל המדות הללו, שנא' (עמוס ב, יא) ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים. וגרסי' במ' נזיר בפ"ק אמ' שמעון הצדיק, מימי לא אכלתי אשם נזיר מעולם, חוץ מפעם אחת שבא ממני לא מוטל אני כאבן שאין לה הופכים. מה עושה הב"ה, מחזיר אותה נשמה לגוף ודן אותם כאחד. הה"ד יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו.

וגרסי' במדרש השכם ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם. התשובה לפניהם ואינן עושין תשובה. משל לכת ליסטין. תפשן המלך וחבשן בבית האסורים. מה עשו, חתרו חתירה אחת ויצאו להם. אחד מהם לא ברח, אלא נשאר בבית האסורין. לבקר מצאו המלך. אמ' לו, שוטה שבעולם, קשה חתירה היתה לפניך, למה לא ברחת, חביריך שברחו מה אני עושה להם. כך אמ' הב"ה לרשעים, למה לא חזרתם בתשובה והייתי סולח לכם, כשם שחזרו אחרים בתשובה וסלחתי להם. עליכם הכתו' אומר, ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש.

יש זכיות שאדם נשכר עליהם אם עשאן יותר מחבירו אם עשאן. ואלו הן. תפלת הצדיק רצויה לפני הב"ה יותר מתפלת הרשע, שנא' (תהלים לג, א) רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה, וכתיב (משלי טו, ח) זבח רשעים תועבת ה' ותפלת ישרים רצונו. ובחור עובד את השם מאהבה ופורש מן העבירות בימי בחרותו יותר מזקן אם היו בו כל המדות הללו, שנא' (עמוס ב יא) ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים. וגרסי' במ' נזיר בפ"ק אמ' שמעון הצדיק, מימי לא אכלתי אשם נזיר מעולם, חוץ מפעם אחת שבא זרים כחו ולא ידע גם שיבה זרקה בו ולא ידע. ע"כ. ועשיר גנב חטאו ועונשו יותר חמור מעני אם גנב, שנא' (שמואל ב יב, ד) ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מבקרו ומצאנו לעשות לאורח הבא לו ויקח את כבשת האיש הרש ויעשה לאיש הבא אליו, וכתי' (שמואל ב יב, ה) ויחר אף דוד באיש מאד ויאמר אל נתן חי ה' כי בן מות האיש העושה זאת. והדיוט מתגאה יותר מגונה הוא, ועונשו יותר חמור, מאדם גדול אלו היה מתגאה, שנא' (תהלים יב, ט) כרם זלות לבני אדם. והגוזל את הרש יותר חמור עונשו מעונש הגוזל את העשיר, שנא' (משלי כב, כב) אל תגזל דל כי דל הוא וגו', וכתי' (משלי ל, יד) לאכול עניים מארץ ואביונים מאדם. והמזיק לצדיק עונשו יותר חמור מן המזיק לרשע, שנא' (עמוס ה, יב) כי ידעתי כי רבים פשעיכם ועצומים חטאתיכם צוררי צדיק. והחוטא ביום הקדוש חטאו יותר חמור מאלו חטא ביום אחר, שנא' (ישעיהו נח, ג) הן ביום צומכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגשו. העובר עבירה ומתפאר בה עונשו גדול על התפארו בה מעל עשייתה. כי אלו עשאה ופירש ממנה וחזר בתשובה היה מתכפר לו, אבל עכשיו שהוא מתפאר בעבירות שעשה יראה לו שעשה כדין, ובשביל זה לא עשה תשובה, וישתדל לעשות עבירה אחרת כדי להתפאר בה. ועוד שיראה כמכעיס בהתפארו בעבירות.

לעולם לא יחשוב אדם בלבו שהוא חוטא, שאם יחשוב שהוא חוטא לא יקשה בעיניו לעשות עבירה, כי יאמר הואיל והוא חוטא למה ימנע מן העבירות, כי חוטא הוא בשביל עונות שעשה קודם, ואפי' שלא יעשה עכשו חוטא הוא, ומה תוסיף עבירה זו על כל עונות שעשה, ומה תצטרף טיפת מים בים הגדול, ישטפו גליו יותר בשביל אותה הטיפה, כך הוא מלא מעבירות, מה תוסיף לו עבירה זו. הרי זה טועה במחשבתו, ודומה לאדם שאכל שומים הרבה וריח רע נודף לו על פיו, ואומר, אוכל שומים אחרים, כדי שאסיר ריח רע מפי, ונמצא מוסיף ואינו גורע. ולפיכך שנו חכמים ואל תהי רשע בפני עצמך. ועוד אז"ל עבר עבירה ושנה בה הותרה לו. הותרה לו סלקא דעתך, אלא נעשית לו כהיתר. ולא די לו שאינו עושה תשובה, אלא שמוסיף על חטאתו פשע. אלא ישתדל לפרוש מן העבירות, ויעשה תשובה, ויעשה זכיות כנגד העבירות שעשה. כיצד. הסתכל בעבירות, ישוח עיניו לארץ. חטא בלשון הרע, יעסוק בתורה בלשונו. ובכל האיברים שחטא, ישתדל לעשות בהן מצות. דתניא באותו דבר שחוטאין מתרצין. אם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצות. רגלים ממהרות לרוץ לרעה, הוי רץ בהם לדבר מצוה. לשון שקר, תורת חסד על לשונו. ידים שופכות דם נקי, יעשה צדקה בידיו. עינים רמות, יהיה דכה ושח עינים. לב חורש מחשבות און, יצפון התורה בלבו. משלח מדנים בין אחים, בקש שלום ורודפהו. ולא יהיה אדם צדיק בעיניו, שאם יחשוב שהוא צדיק, יאמר די לי בזכיות שעשיתי, ולא ישתדל לעשות זכיות אחרים, אם לא ידון עצמו תמיד שהוא מחצה על מחצה, מחצה זכאי ומחצה חייב. וידע ששוקלין לו זכיותיו ועונותיו בכל שנה ושנה, אם יהיו זכיותיו מרובים מעונותיו נקרא צדיק ויזכה לחיי העולם הבא, ואם יהיו עונותיו מרובין מזכיותיו נקרא רשע ונדון בגיהנם כפי רשעו, ואם יהיו זכיותיו ועונותיו מחצה על מחצה, אלו כנגד אלו, אם יעשה

זכות אחת, נמצאו זכיותיו מרובין מעונותיו ונקרא צדיק, ואם יעשה עבירה אחת, נמצאו עונותיו מרובין מזכיותיו ונקרא רשע. נמצא שהדן עצמו תמיד שהוא מחצה על מחצה לא יעשה אפי' חטא אחד, כי יאמר בשביל חטא זה יזכרו כל עונותיו ויענש עליהם, ונמצא נענש על כל עונות שעשה ומפסיד כל זכיותיו. ועליו נאמר, וחוטא אחד יאבד טובות הרבה. לפיכך ידון אדם את עצמו תמיד כאלו הוא מחצה על מחצה, זכיותיו ועונותיו אלו כנגד אלו, ולעולם לא יחטא.

מי שאין בלבו יראת שמים, לעולם אינו בא לידי תשובה, וסופו אבד ברשעתו. לפי שיראת השם בלב האדם דומה לבית שדרין בו בני אדם, כל זמן שדרין בבית מתקיים, וכל זמן שאין דרין בו הבית חרב. כך לבות בני אדם, כל זמן שיש בהם יראת השם היא מדריכתו לאדם על הדרך הטובה, כדי שתתקיים הנפש ותזכה לחיי העולם הבא, ואם אין בלב יראת שמים סופו בא לידי עבירה ואבד ברשעתו.

וצריך אדם לחזק גופו ואיבריו כנגד יצר הרע, כדי שיוכל להתחזק עליו ויכבוש אותו, כדי שלא יחטיאו. כדגרסינן במ' נדרים בפרק ארבעה נדרים, אמ' רמי בר אבא, מאי דכתי' (קהלת ט, יד) עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים וגו', עיר קטנה זה הגוף, ואנשים בה מעט אלו האיברים, ובא עליה מלך גדול וסבב אותה, זה יצר הרע, ובנה עליה מצודים גדולים, אלו העונות, ומצא בה איש מסכן וחכם, זה יצר הטוב, ומלט הוא את העיר בחכמתו, אלו תשובה ומעשים טובים. דכתי' (קהלת ז, יט) החכמה תעוז לחכם, זו תשובה ומעשים טובים, מעשרה שליטים אשר היו בעיר, אלו שתי ידים, שתי רגלים, שתי אזנים, שתי עינים, והראש והפה. וכל הכובש את יצרו הרי זה נקרא גבור, שנא' (משלי טז, לב) טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר. וגרסי' בפסיקתא א"ר סימון משל לצור גבוה שהוא עומד בפרשת דרכים, והיו בני אדם נכשלים בו. אמ' להם המלך, סתתו בו קימעא קימעא, עד שתבא השעה ואני מעבירו מן העולם. כך אמ' הב"ה לישראל, בני, יצר הרע הזה מכשול הוא לעולם, סיתתו בו קימעא קימעא, עד שתבא השעה ואני מעבירו מן העולם, שנא' (יחזקאל לו, כו) והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר, וכתי' (יחזקאל לו, כז) ואת רוחי אתן בקרבכם, וכתי' (דברים ל, ו) ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך וגו'. ודוד ע"ה אמר בענין התשובה, לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי.

וגרסי' במ' סוכה בפרק החליל דרש ר' יהודה בר אלעאי, לעתיד לבא הב"ה מביאו ליצר הרע ושוחטו לפני הצדיקים ולפני הרשעים. צדיקים נראה להם כהר גבוה ורשעים נראה להם כחוט השערה. הללו בוכים והללו בוכים. צדיקים בוכים ואומרים, היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה. ורשעין בוכים ואומרים, היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה. ואף הב"ה תמה עמם, שנא' (זכריה ח, ו) יפלא בעיני שארית העם הזה [בימים ההם גם בעיני יפלא] נאם ה' צבאות. דרש רב עוירא, ואיתמ' ר' יהושע בן לוי, שבעה שמות יש ליצר הרע.

הקב"ה קראו רע, שנא' (בראשית ח, כא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו. משה קראו ערל, שנא' (דברים י, טז) ומלתם את ערלת לבבכם. דוד קראו טמא, שנא' (תהלים נא, יב) לב טהור ברא לי אלהים, מכלל דאיכא טמא. שלמה קראו שונא, שנא' (משלי כה, כא) אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים, וכתי' (משלי כה, כב) כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך. אל תקרי ישלם לך, אלא ישלימנו לך. ישעיהו קראו מכשול, שנא' (ישעיהו נז, יד) סולו סולו [פנו דרך] הרימו מכשול מדרך עמי. יחזקאל קראו אבן, שנא' (יחזקאל לו, כו) והסירותי את לב האבן מבשרכם. יואל קראו צפוני, שנא' (יואל ב, כ) ואת הצפוני ארחיק מעליכם. וגרסי' במסכתא ברכות לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, שנא' (תהלים ד, ה) רגזו ואל תחטאו. אם נצחו מוטב, ואם לאו, יקרא ק"ש ולא פרשה אחרת מן התורה. לפי שאמר אמרו בלבבכם, ובקרית שמע והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. וכתי' (תהלים ד, ה) הכא על משכבכם, ובק"ש ובשכבך ובקומך. ועוד שק"ש מזהרת לאדם שלא יהרהר ביצר הרע, שנא' (במדבר טו, לט) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. וגרסי' בספרי אחרי לבבכם זה יצר הרע. וגרסי' במדרש ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. אויביו זה יצר הרע. בנוהג שבעולם אדם גדל עם חבירו שתים שלש שנים והוא קושר לו חבה, וזה גדל עם אדם מנעוריו ועד זקנתו, מצא להפילו בתוך עשרים שנה מפילו, מצא להפילו בתוך ארבעים שנה מפילו. וכן יוחנן כהן גדול ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ואחר כך נעשה צדוקי. לכך נאמר אל תאמן בעצמך עד יום מותך. יצר לב האדם רע מנעוריו והוא גדל אתו, אע"פ שהוא רע יכול אדם לעשותו טוב. יש דברים בעולם יותר קשים מיצר הרע ואדם שוקד למותקן. אין לך מר מן התורמוס ואדם שולקן וממתיקן במים. וכן חרדל ודברים הרבה. ומה דברים שנבראו מרים אדם ממתיקן, יצר הרע המסור בידו ע"א כמה וכמה.